

Slovník moderního českého dramatu

Projekt *Moderní česká divadelní hra (1896–1989); Mezi textem a inscenací (slovník děl)* představuje kolektivní výzkumný záměr Oddělení pro výzkum 20. století a literatury současné – Týmu pro výzkum moderního českého divadla Ústavu pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., jenž začal vznikat pod vedením profesora Pavla Janouška. Jeho cílem je vypracovat komplexní lexikografickou publikaci soustřeďující základní informace o klíčových dramatických dílech (textech i jejich inscenacích), která podstatným způsobem zasáhla do literárního a divadelního vývoje a která spoluutvářejí obraz české literární a divadelní kultury. Jedná se tedy o projekt slovníku tzv. dílocentrického, jehož úkolem je zaplnit podstatnou mezeru v českém výzkumu v dané oblasti a přinést odborné veřejnosti publikaci, která formou cca 230 slovníkových hesel podá ucelenou zprávu o zhruba sto letech vývojových proměn českých divadelních her.

Slovník bude věnován dramatickým dílům období, které „žilo a tvořilo“ ve znamení představy „moderního umění“. Symbolickým datem „počátku“ je proto rok 1896, kdy se na jevišti poprvé objevila Hilbertova hra *Vina*, mnohými označovaná za první české modernistické drama, a kdy do divadelního života vstoupila také první výrazná modernistická scéna Intimní volné jeviště.¹ Chronologická řada bude uzavřena rokem pádu komunismu (1989), jenž otevřel zcela novou společenskou a uměleckou situaci. Hesla ve slovníku pak budou řazena podle data prvního vstupu do veřejné komunikace, ať již uvedením, nebo otištěním. Publikace by tak měla zachytit klíčové linie české dramatické tvorby zvoleného období – vybraná díla budou představovat její reprezentativní vzorek, který zosobňuje jakýsi kánon moderní české dramatiky.

Při samotném výběru dramatických děl bude zohledněno několik různorodých kritérií: a) vztah daného díla k určité době či uměleckému směru, b) k tvorbě významného autora, c) ke specifickému dramatickému žánru, d) k určité divadelní poetice a také

1 Východí datum celého slovníku tak odpovídá období nástupu moderního umění, které v českém kontextu již v roce 1895 „odstartovalo“ vydání Manifestu české moderny.

e) k exilovému či samizdatovému komunikačnímu okruhu. Do hesláře budou zařazena především díla, která vzbudila nezpochybnitelný kritický, divácký (případně i čtenářský) ohlas nebo přišla s výrazně novou poetikou, tedy texty, které v české dramatické literatuře, ale také v historii českého divadelního umění zanechaly jasnou a čitelnou stopu a jsou tak podstatné pro pochopení daného období.

Chystaná publikace bude vycházet z předpokladu, že drama je esenciálně spojeno se dvěma uměleckými druhy: s literaturou a s divadlem. Jednotlivá hesla proto budou zaměřena jak na popis a analýzu děl samotných, tak také na průzkum literárního a divadelního kontextu, v němž vznikala. Vybraná dramata budou představena z hlediska jejich vnitřního tvarového uspořádání, jednoty jejich významu, kontextu autorovy tvorby, dobových reálií a rovněž z hlediska jejich klíčových divadelních realizací, jakož i kritických ohlasů. Zařazené divadelní hry tak budou interpretovány jako svébytné texty, ale také jako součást dynamicky se měnících kulturních a společenských podmínek.

Struktura jednotlivých hesel a slovníku jakožto celku

Vnitřní strukturace hesel bude dána cílem publikace: analyzovat a interpretovat reprezentativní díla moderní české dramatické literatury, ukázat je v souvislostech vývoje národní literatury a divadla, literárního a divadelního života i kritické recepce. Každé slovníkové heslo se tedy bude skládat z devíti přehledně řazených a oddělených částí. První část hesla, ZÁHLAVÍ, bude obsahovat bazální údaje o popisovaném díle: jméno autora, název díla, autorský podtitul, datum prvního vydání, nebo rozmnožení rukopisu a prvního divadelního uvedení. Druhý oddíl, CHARAKTERISTIKA DÍLA, v jedné větě vyjádří základní druhovou a žánrovou příslušnost daného textu. Třetí část, POPIS DÍLA, čtenáři poskytne nejpodstatnější informace o kompozici dramatu, údaje o hlavních postavách, ději, stručnou charakteristiku časoprostoru apod. Čtvrtý oddíl, VÝKLAD DÍLA, si klade za cíl vystihnout celkový význam textu, představit jeho tematické a motivické zázemí a ukázat způsoby, jak lze dílu porozumět. V pátém oddíle, DÍLO MEZI DÍLY, budou soustředěny informace o postavení díla v rámci autorovy tvorby, ale také o souvislostech s díly jiných autorů, a zároveň zde budou sledovány jednotlivé vývojové linie dramatické literatury jako celku. V šestém oddíle, LITERÁRNÍ A DIVADELNÍ ŽIVOT, čtenář nalezne relevantní informace o genezi a životě díla. Tento oddíl pomůže vsadit popisované drama do kontextu autora života, politického, sociálního a kulturního kontextu doby vzniku divadelní hry, ale také do soudobého kontextu literárního a divadelního provozu. INSCENACE je pak oddíl, jenž přehledně představí klíčové body života dramatu na českých jevištích a osmá část, RECEPCE, nabídne přehlednou charakteristiku literární a divadelní recepce díla, a to jak z horizontálního pohledu (v různých obdobích), tak z pohledu vertikálního (v různých časopisech podle jejich zaměření apod.).

Poslední oddíl, LITERATURA, rozdělený do šesti sekcí, čtenáři přinese potřebný bibliografický servis, který ho nasměruje k další četbě. V první části objeví soupis časopiseckých, knižních, souborných a agentážních vydání textu, který bude v určitých pří-

padech doplněn i o odkaz na divadelní programy, v nichž byla hra přetištěna. V druhé sekci nalezne seznam dostupných překladů hry do cizích jazyků a třetí pododdíl přinese výčet všech divadelních inscenací hry na českých profesionálních scénách, který bude doplněn o výběr z jejích zahraničních uvedení – v některých případech i amatérskými divadelními soubory. Čtvrtá sekce bude obsahovat seznam mediálních (filmových, televizních, rozhlasových) adaptací díla, audio či audiovizuálních záznamů divadelních představení toho kterého textu, nebo odkaz na zvukové nosiče, na nichž jsou zaznamenány úryvky z inscenací či pouze vybraná hudební čísla. Pátá část pak čtenáři poskytne podrobný bibliografický výčet informativních textů, rozhovorů, recenzí, studií či monografických prací vztahujících se přímo k rozebírané hře. Poslední sekce, kontext, do hesla přinese odkaz na slovníkové, historiografické či monografické práce, které se sice nekoncentrují přímo na probírané drama, ale pomáhají dílo zasadit do širších historických, žánrových či divadelně provozních souvislostí. Takto strukturovaná hesla tak poskytnou čtenáři základní informace nejen o dílech samotných, ale také o jejich postavení v určitém dobovém kontextu.

Pro posílení vědomí historického vývoje a dobových souvislostí budou jednotlivá hesla sdružena do několika dějinných oddílů, díky čemuž slovník narýsuje několik etap, jimiž moderní česká divadelní hra prošla. Tato tzv. vyšší periodizace bude vycházet především z periodizace formulované dosavadní literární a divadelní historiografií. Publikaci proto rozčleníme do osmi etap: I. 1896–1918, II. 1918–1929, III. 1929–1939, IV. 1939–1945, V. 1945–1948, VI. 1948–1958, VII. 1958–1970, VIII. 1970–1989. Každý z uvedených oddílů pak bude uveden krátkým informativním textem, v němž by měla být v základních rysech charakterizovaná celá epocha.

Tímto způsobem rozvržená práce umožní čtenářům slovník užívat různými způsoby, protože jim poskytne několik odlišných rámců, v nichž se moderní dramatická literatura dá sledovat a zkoumat. Publikaci budou moci využívat především čtenáři, kteří si chtějí udělat základní představu o formální výstavbě či významové struktuře určitého díla a také o jeho inscenační historii. Potřebné informace zde najdou i uživatelé, jejichž cílem bude najít seznam relevantní odborné literatury o díle, jeho kritických ohlasech a genezi rukopisu. Slovník však bude sloužit také zájemcům o jednotlivé historické epochy moderního dramatu či o českou moderní dramaturgiu jako celek. Zamýšlený slovník tedy nejen shromáždí, hierarchizuje a systematizuje poznatky rozesté v mnoha vědeckých pracích, ale bude zároveň znamenat nový badatelský návrat k jednotlivým dramatickým textům, mnohdy pozapomenutým a nehraným, a jejich hodnocení ze současné perspektivy.

Hry z přelomu 19. a 20. století

Ve druhém díle našeho slovníkového seriálu se vracíme na samotný počátek vzniku moderního českého dramatu – tedy na úplný závěr 19. století, kdy začínají vznikat první hry nesoucí rysy moderního umění. Úvodním textem přílohy je heslo literárního historika Michala Fránka, které se soustřeďuje na Hilbertovu *Vimu*, dramaturgiu

veleúspěšnou hru z roku 1896, v níž se propojují doznívající postupy realistického dramatu s moderními inspiracemi analytických her ibsenovského typu. Ve stejném roce se pak na stránkách časopisu *Květy* objevila do současnosti velmi oblíbená a stále na divadle uváděná Zeyerova pohádková hra *Radúz a Mahulena*, jejíhož zpracování se taktéž ujal doktor Michal Fránek. Dalším heslem slovníkové přílohy, které se, podobně jako uvedená Hilbertova hra věnuje postavení ženy v moderní společnosti, je feministicky pojaté drama Heleny Malířové *Bratrství*, které do tvaru slovníkového hesla zpracovala divadelní historička Jitka Šotkovská. Čtvrtým textem supplementa je pak heslo literárního historika Pavla Janouška věnované dramatické prvotině bratří Čapků – *Lásky hře osudné*, která do českého divadla přinesla nový typ hravosti vycházející z principů italské komedie dell'arte. Předposlední heslo přílohy, jehož autorkou je divadelní historička a germanistka Zuzana Augustová, pojednává o Dykové méně známém dramatu *Veliký Mág*. Celý seriál pak uzavírá text Daniely Čadkové *Faëthón*, heslo zacílené na básnický pojaté drama Otakara Theera pojednávající o „titánském vzdoru proti lidskému údělu“.

Druhý díl tohoto slovníkového seriálu zaměřený na moderní české drama představuje dramatické tituly přelomu předminulého a minulého století. Ukazuje některé progresivní tendence projevující se jednak v dramatické stavbě samotných her, ale také některé nové myšlenkové podněty, jež jsou pro dané období, alespoň ze zpětného pohledu, konstitutivní. Na vybraných hrách pak rovněž můžeme sledovat vliv moderní evropské dramatiky ať už v dramatické stavbě (*Vina*), či v tematické rovině (*Bratrství*) her. O tom, že české drama následovalo také soudobé žánrové trendy, pak svědčí i obliba pohádkových dramát, která kromě Zeyera (*Radúz a Mahulena*) v té době v českém prostředí pěstoval rovněž Jirí Karásek ze Lvovic, Jaroslav Kvapil či Alois Jirásek. Hesla z druhého desetiletí minulého století zase dokládají postupný nástup expresionistické dramatiky na česká jeviště a nárůst emancipačních snah českého národa, které vyústily v ustavení samostatného státu, jehož stoleté trvání si v letošním roce připomínáme. Vážení čtenáři, přejeme Vám příjemné čtení.

Za autorský kolektiv

Aleš Merenus